

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonae, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Cap. XXI. Sacrificium non nisi à sacerdote jejuno celebrandum. Aliquando tamen sumpto cibo oblatum. Sublatus hic abusus à Conciliis cum duplici exceptione. De Missis matutinis & vespertinis. Quae ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

C A P U T XXI.

Sacrificium non nisi à Sacerdote jejunió celebrandum. Aliquando tamen sumpto cibo oblatum. Sublatus hic abusus à Conciliis cum duplici exceptione. De Missis matutinis & vespertinis. Quae fuerint Missae nocturnae. Diversae olim horae Missarum solemnibus assignatae pro dierum diversitate. Cur diebus jejuniorum dilatata quandoque Missa usque ad vespeream. Quae nunc horae Missae solenni & privatae tributa sint.

I. **Q**UAMVIS Christus de hoc mundo discessurus ad Patrem post esum Agni & communem cum discipulis coenam, adimpletis legalibus ceremoniis, ac sine imposto antiquis sacrificiis, novum sui corporis & sanguinis Sacramentum instituerit; Ecclesia tamen ejusdem magisterio edocta praecipit, ut hoc mysterium non nisi à Sacerdotibus jejunis celebraretur; nec à fidelibus, nisi sint jejunii, perciperetur. Optime Gregorius Nazianzenus orat. 40. docens non omnem Christi actionem à nobis imitandam esse, *Ille, inquit, Paschalis mysterium discipulis in coenaculo tradidit, & post coenam: nos in templis & ante coenam.* Jejunii scilicet, ut explicat Nicetas in Commentario. Cui Consonans Augustinus epist. 118. ait: *Liquid apparet, quando primum acceperunt Discipuli corpus & sanguinem Domini, non eos accepisse jejunos. Numquid tamen propterea calumniandum est universae Ecclesiae, quod à jejunio semper accipitur? Et hoc enim placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti Sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quam ceteri cibi. Nam ideo per universum orbem mos iste servatur. Neque enim quia post cibos dedit Dominus, propterea pransi aut canati Fratres ad illud Sacramentum accipiendum convenire debent, aut sicut faciebant quos Apostolus arguit & emendat; mensis suis ista miscere. Namque Salvator quo vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit artius infigere cordibus & memoriae discipulorum, à quibus ad Passionem digressurus erat. Et ideo non praecipit, quo deinceps ordine sumeretur, ut Apostolis, per quos ecclesiam dispositorus erat, servaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, ut post cibos alios semper acciperetur, credo quod cum morem nemo variasset. Eiusdem consuetudinis testis est Tertullianus lib. 2. ad Uxorem cap. 5. *Non sciet maritus quid secreto ante omnem cibum gustes, & si sciverit panem, non illum credit esse qui dicitur.* Cyprianus*

idipsum confirmat epist. 63. *Christum offerre oportebat circa vespeream dici, ut hora ipsa sacrificii veteris Testamenti ostenderet occasum, & vespeream mundi. Nos autem resurrectionem Domini mane celebramus.* Consentunt passim antiqui Patres: Basiliius hom. 1. de jejunio. *Neque enim fieri potest, ut absque jejunio quisquam sacris operari audeat.* Chrysostomus hom. 27. in epist. 1. ad Cor. *Tu prius quam communices jejunas, ut quomocumque communionem dignus appareas.* Idem serm. 9. ad Pog. Antioch. hortatur non jejunos, qui quadam moti superstitione ad ecclesiam non accedebant, ut cum ceteris convenirent, non Domini corporis, sed divinatorum eloquiorum participes futuri. Et epist. 125. scribens ab exilio Cyriaco Episcopo adversus suos calumniatores, *Dixerint, inquit, quod ad communionem non jejunos receperim. Et si quidem hoc feci, expungatur nomen meum ex libris Episcoporum, & non scribatur in libro fidei Orthodoxae, quoniam ecce & si quid tale admisi, abjiciat me etiam Christus e regno suo.* Paschasius Radbertus lib. de sanguine & corpore Domini cap. 20. *Sacramentum fuit, quod Dominus post Coenam Apostolis hoc tradidit. Sic enim illud oportebat impleri circa finem diei ad vespeream, ut hora ipsa sacrificii ostenderet jam finem saeculi advenisse. Porro Apostoli ideo jejuni jam non erant, quia necesse fuit, ut Pascha illud typicum prius completeretur, deinde ad verum Paschae Sacramentum transiret. Ceterum universaliter in Ecclesia omnes cum summa religione jejunii communicare consueverunt.*

II. Et haec quidem vetus institutio fuit, sed non semper, nec ab omnibus custodita. Mos enim quidam praevaluerat in Africa, qui vivente Augustino adhuc vigeat, ipso testante epist. 118. ut in die anniversaria, qua coena Domini recolitur, Sacramenta altaris vespere sumpto cibo celebrarentur. De qua re in codice canonum Ecclesiae Africanae extat can. 41. Ex Concilio Carthaginensi celebrato anno Domini 397. his verbis: *Vt Sacramenta altaris nomini à jejunio hominibus celebrentur, excepto uno die anniversario, quo coena Dominica celebratur.* Hunc autem morem synodus Trullana abrogavit can. 29. dicens sanctos Patres tunc fortasse propter aliquas in iis locis occasiones ecclesiae utiles ea dispensatione usos fuisse: ceterum oportere deinceps Apostolicas & paternas traditiones sequi. Idem sancitum antea fuisse à synodo Laodicensi c. 50. notant plerique; verum citatus canon adversus illos editus est, qui feria quinta praedicta jejunium solvebant. Refert Socrates lib. 5. hist. eccl. cap. 21. abusum celebrandi sumpto cibo in Aegyptum latius irrepisse.

psisse. *Egyptii*, inquit, qui *Alexandrinis* finitimi sunt, & illi qui *Thebaidem* incolunt, sabbato synaxin exequuntur, illi quidem, sed non ut mos fere, Christianorum mysteria participant. Nam ubi epulati sunt, & variis cibariis saturarunt, sub vesperum oblatione facta mysteriis communicant. Idem narrat *Sozomenus lib. 7. cap. 19.* & *Nicephorus lib. 12. cap. 34.* Ab eodem abusu Galliam non fuisse immunem indicat *can. 9.* secundæ synodi *Matisconensis* decernens, ut nullus Presbyter confertur cibo, aut crapulatus vino sacrificia celebrare, aut Missas privatis festisque diebus concelebrare presumat. Injustum est enim, ut spirituali alimento corporale preponatur. Sed si quis hoc attentare curaverit, dignitatem amittat honoris. Jam enim de tali causa & in conciliis Africanis definitum est. Confirmat deinde citatum canonem concilii *Carthaginensis* cum exceptione diei cœnæ *Dominicæ*. In *Hispania* vero hanc ipsam corruptelam hæretici *Priscillianistæ* introduxerunt, quæ in concilio *Bracaren*si primo *cap. 16.* & in secundo *can. 10.* describitur & damnatur. Quod si illo die, ut rectè *Strabo* argumentatur *cap. 19.* post prandium communicare non licet, cui & exemplum *Domini* & quorundam assensus suffragari videbatur; multò minùs aliis temporibus licet, quibus horum neutrum cognoscitur attributum. Alius item mos apud quosdam Sacerdotes invaluerat, ut in exequiis defunctorum non jejuni & vespere celebrarent, quia nimirum sepulturæ non solebant inferri, nisi prius sacrum pro ipsis præsentè cadavere ageretur. Id venit citato canone *Synodus Carthaginensis* decernens solis orationibus defunctorum sive *Episcoporum*, sive cæterorum commendationem pomeridiano tempore fieri; si sacerdotes jam præsi inveniuntur. Idem statuit *Bracaren*se II. *can. 10.* Patres verò *Concilii Nannentensis* sive *Agathens.* ut refert *Gratianus c. Presbyter, dist. 91.* præceperunt Sacerdotem manere jejunum usq; ad statutam horam, ut necessitatibus defunctorum succurrere posset. Eadem jejunii lex ministris quoque altaris indicta fuit à *Conc. Antiodorensi a. 578. c. 19.* Non licet Presbytero, aut Diacono, aut Subdiacono post acceptum cibum vel poculum Missas tractare, aut in ecclesia dum Missæ dicuntur, stare. Cujus canonis ratio est, quia per id tempus nefas erat quemquam de clero sacrificio inservire vel aditare, nisi simul cum sacerdote communicaret. A regula autem non communicandi violato jejunio duo casus excipiuntur. Primus est, cum imminente mortis periculo lumen di *Viatici* necessitas urget. Alter, si sacerdos cele-

brans repentina correptus infirmitate deficiat, tunc enim si mysteria consecrata sunt, alius Sacerdos etiam non jejunus inchoatum sacrificium perficere debet. Primum casum comprobat praxis Ecclesiæ ubique recepta: de secundo sic sancivit *Concilium VII. Toletanum c. 2.* Censuimus convenire, ut cum à Sacerdotibus Missarum tempore sancta mysteria consecrantur, si ægritudinis acciderit quilibet eventus, quo ceptum nequeat consecrationis expleri mysterium, sit liberum Episcopo, vel Presbytero alteri consecrationem exequi officii capri. Et post pauca. Notamen quod naturæ languoris causâ consulitur, in præsumptionis perniciem convertatur, nullus post cibum potumque quamlibet minimum sumptum Missas facere; nullus absque potentis proveniunt molestie minister, vel Sacerdos, cum ceperit, imperfecta officia presumat omnino relinquere. Si quis hæc temere præsumpserit, excommunicationis sententiam sustinebit. *Concilium* postea *Toletanum XI. c. 14.* ad præcavendos hujusmodi casus instituit, ut ubi temporis, vel loci, sive Cleri copia suffragatur, habeat semper sacrificans vicini solaminis adiutorem, qui ejus vices exequatur.

III. Verus igitur & Apostolica traditio est, ne quis audeat ad divina mysteria non jejunus accedere. Contrarium abusum concilia & Patres tanquam summum crimen ab Ecclesia sustulerunt, gravissimâ anathematis, & depositionis interposita poena. quod si legentibus antiquos Patres occurrant nonnunquam Missæ vespertinæ sive nocturnæ, nihil ex his inferre licet, quo præscripta sacrificantibus jejunii lex convelli queat. Certum est enim, quod primis Ecclesiæ sæculis aliquando bis in die Synaxes factæ sunt, exemplo forsitan *Synagogæ*, quæ matutinum & vespertinum sacrificium offerebat: quamvis enim ea lex abrogata esset, non est tamen improbable, quod ad novum testamentum in Ecclesiæ primordiis translata aliquandiu fuerit; legalia siquidem paulatim extincta sunt, nec statim veterum rituum oblivisci potuerunt, qui erant ex Circumcisione fideles. Erant & aliæ Missæ vespere, & noctu peractæ, quarum usus, ut mox videbimus, per aliquot sæcula in Ecclesia permansit. Sed hinc deduci nullo modo potest, quod tunc Sacerdotes non jejunii offerrent: & si aliqui sumpto cibo sacrificabant, hoc ad abusus pertinet, qui sensim irrepserant, vel ex ignorantia Ecclesiasticæ legis & Apostolicæ traditionis, vel ex pravitate hæreticorum, qui præscriptos canones dedita opera violabant, vel ætatis ille mos ad solum diem *Dominicæ*

minicæ coenæ, aut respicit tempus persecutionis, quo necessitas legem vincebat. Tertullianus *de corona militis cap. 3.* utrumque sacrificium matutinum & vespertinum commemorat his verbis. *Eucharistia sacramentum est in tempore vitæ & omnibus mandatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu presidentium sumimus.* Ac si diceret, *Tempore vitæ, id est coenæ, qua hora Christus hoc mysterium instituit, Eucharistiam sumimus; atque etiam antelucanis cœtibus, & consequenter ante omnem cibum.* Clarius Cyprianus *ep. 63. ad Cæciliam* de utroque sacrificio agit, redarguens Aquarianorum errorem, qui semel mane, semel vespere solebant offerre; sed in sacrificiis matutinis solam aquam, ne vinum redolerent: in vespertinis, quia post coenam, vinum mixtum aqua offerrebant. Utrumque autem morem reprobatur tanquam absurdum, & Divinæ atque Apostolicæ traditioni contrarium. Similiter Augustinus *epist. 118.* respondens Januarii inquisitionibus, morem hunc bis offerendi mane & vespere viguisse docet in Africa in solo die anniversario Dominicæ coenæ: *Quæris, inquit, quid per quintam feriam ultimæ hebdomadis Quadragesimæ fieri debeat, an offerendum sit mane, & rursum post coenam: an jejunandum & post coenam tantummodo offerendum: an etiam jejunandum & post oblationem, sicut facere solemus, cœnandum.* Respondet autem, quod si divina Scriptura, quid sit faciendum, præscribit, ita procul dubio faciendum ut legimus: & si quid horum tota per orbem frequentat Ecclesia, quin ita faciendum sit disputare, insolentissimæ insanix esse. Tum ait casum propositum nec definitum in Scriptura, nec universalis Ecclesiæ consuetudine firmatum; sed ex eorum genere esse, quæ per loca & regiones variantur. Quamvis enim Ecclesiæ more receptum esset, quod mysteria semper à jejuniis celebrarentur, nonnullos tamen probabilis quædam ratio delectavit, ut eo die quo coena Domini recolitur, post cibum offerri & accipi deceat corpus & sanguinem Christi, ranquam in insigniorem commemorationem mysterii ab ipso post legalem coenam instituti; quibus contradicere sanctus Pater non audet. Cur verò ipsa die mane & vespere oblatio fieret, ex eo putat institutam, quod quidam eadem die corpus lavabant & prandebant, & propter illos mane offerrebat, vespere autem propter jejunantes. Missas quoque matutinas, & vespertinas reperimus in Concilio Agathensi *c. 30.* & in tertio

Aurelianensi *c. 28.* eo sensu quo nocturnam Missam apud Cassianum, usurpato nomine Missæ non pro Liturgia, sed pro populi dimissione, quacumque hora & ad quamcumque ecclesiasticam functionem convenit, ut supra *Cap. II.* explicavimus. In quibusdam ecclesiis usus Missæ vespertinæ permanerat in vigiliis aliquarum festivitatum, solebant enim Missam nocturnam Nativitatis Domini, & matutinam quam nonnullæ ecclesiæ in diei Resurrectionis aurora celebrabant, in vigiliis earundem festivitatum vespere solemniter agere. Has autem & alias quascumque ejusdem generis sustulit Pius V. constitutione quarta revocatis omnibus privilegiis, & apposita poena suspensionis.

IV. Missas nocturnas plures olim fuisse veterum monumenta declarant: at ex his ea sola permansit, quæ in nocte Nativitatis Domini ubique celebratur. Tribuitur ejus institutio Telephoro Romano Pontifici, qui martyrio coronatus est anno 154. cujus decretum refert Gratianus *c. Nativitate sancta, de consecr. dist. 1.* Sed epistola decretalis Telephori, è qua canonem Gratianus excerpfit, suppositicia est, nam præter alia argumenta id evidenter ex eo concluditur, quod pervigilium, & pernoctatio, imò & ipsa festivitas Nativitatis multis annis post Telephorum stata die coli coeperunt, nempe sub Julio I. ut Florentinus in notis ad suum Martyrologium diffusè probat *Exercit. 2.* Missæ autem nocturnæ hujus diei, sicut & aliarum quæ diluculo, & hora tertia dicuntur, meminit Gregorius M. *in lib. Sacramentorum & hom. 8. in Evangelia.* quod verò Abnalhassatus Cophita *cap. 15. consuet. Aegyptiacarum,* citatus ab Abrahamo Ecchellensi *in præfatione concilii Nicæni quam ex Arabico in Latinum transfudit, pag. 62.* à Patribus ejusdem Concilii sancitum fuisse ait, ut in die Nativitatis & Epiphaniæ Missa nocturna ageretur, aliis examinandum relinquo. Hæc forsitan fuit Cophitorum traditio, postquam festum Nativitatis, quod die sexta Januarii simul cum Epiphania in plerisque regionibus agebatur, ab ipsa se junctum est. Est & alia quædam Missa nocturna, nisi quis velit eam potiùs matutinam nuncupare, in quibusdam Provinciis, præsertim in Polonia, & Germania hodie usitata, tribus vel quatuor horis ante lucem, quæ ab initio Introitus Missæ *Rorate* nuncupatur, & in adventu Domini ad honorem B. Virginis cum ingenti solemnitate cantatur. Reliquæ Missæ nocturnæ abierunt in desuetudinem, quarum præcipua erat Missa Sabbati sancti pertinens ad diei sequentis noctem,

tem, in qua Christus creditur resurrexiffe. Hieronymus in *Matth. cap. 25.* traditionem Apostolicam fuisse ait, ut in die Vigiliarum Paschæ ante noctis dimidium populos dimittere non liceat. Eiusdem moris testis est Tertullianus lib. 2. ad uxorem cap. 4. *Quis solemnibus Paschæ abnotantem securus sustinebit? Antiqui*, ait Hugo Victorinus lib. 3. de specialibus Missæ observat. cap. 21. *jam ferè transacto die Sabbati Officium hoc celebrarunt: Sed modernorum debilitas ad epulas festinam tempus prævenit destinatum.* Puto autem quod ritus paulò ante Hugonem alicubi cœperit immutari. Ipse enim obisse dicitur anno 1140. At Concilium Claromontanum anno 1095. can. 26. statuit ut in Sabbato Sancto jejunium circa noctem protrahatur: & Guil. Durandus, vivebat anno 1280. lib. 6. *Rationalis cap. 76.* veterem ritum in quibusdam Ecclesiis usque ad sua tempora permanisse asseverat: idemque de suo tempore, post annum scilicet 1400. asserit Thomas Valdensis cap. 25. *Tom. 3. Doctrinalis.* Theodorus Balsamon in can. 90. *Trullanum* scribit Christianos religiosiores toto illo Sabbato in ecclesia manere solitos, & sexta noctis hora, id est media nocte divinis Sacramentis communicare, & hora septima ejusdem noctis Psalmodias matutinas audire. Idem statuit Ordo Romanus, non dimittendum scilicet populum ante mediam noctem, & in ipsa nocte matutina luce erumpente redeundum esse in ecclesiam ad nocturnas vigiliis Paschæ celebrandas. In Monasteriis verò signa pulsari jubet, cum prima stella in cœlo visa fuerit, & tunc cantari Litaniam, ac postea ad Missam procedi. Quod autem præcipit Ordo Romanus, Ecclesia quoque Gallicana servabat, teste Amalario lib. 4. cap. 20. *In Sabbato Sancto*, inquit, *expectant omnes jejuni usque ad noctem, quando Missa celebratur Resurrectionis Domini.* Et infra cap. 40. *In nocte sancta Resurrectionis Domini Missam celebramus propter eandem Resurrectionem, quæ in ea completa est.* Nunc circa meridiem hanc Missam canimus, sed quamvis hora anticipetur, non sunt tamen mutatae orationes, in quibus noctis mentio fit. Dicimus enim in collecta, *Deus qui hanc sacratissimam noctem gloria Domini Resurrectionis illustras.* Et in præfatione; *In hac potissimum nocte: & infra actionem, Communicantes & noctem sacratissimam celebrantes.* Quater item in anno, in Sabbatis nimirum quatuor temporum Missa noctu celebrari consuevit, sicut Leo primus testatur epist. 81. ad Dioscorum Alexandrinum; *Quod à Patribus nostris propensiore cura*

novimus esse servatum à vobis quoque volumus custodiri, ut non passim diebus omnibus sacerdotibus vel levitica ordinatio celebretur, sed post diem Sabbati ejus noctis, quæ in prima Sabbati lucefcit, exordia debigantur. Quod ejusdem observantia erit, si mane ipso Dominico die, continuato Sabbati jejunio, celebretur. Ideò ut notat Micrologus cap. 29. *quatuor dominicæ quæ hujusmodi jejunia proximè subsequuntur, in libris Sacramentorum vacantes prætitulantur, eo quod propriis careant officiiis.* Hæ autem Dominicæ antiquitus ab officio vacabant, quia celebratio Ordinationum juxta decreta sanctorum Patrum tam serò fiebat in Sabbato, ut potius Dominicæ, quam Sabbato adscriberetur. Hinc etiam præcepit Ordo Romanus, ne sabbato quatuor Temporum in Quadragesima oratio super populum diceretur, quæ reverà carent antiqua Missalia, quia ad illam & capita & genua fledebant fideles, quod die Dominico nefas erat. Concilium Claromontanum c. 24. de his Sabbatis ita sancivit: *ut protrahatur jejunium usque ad vespertas; & si fieri potest usque in crastinum, ut magis appareat in die Dominico ordines fieri.* Alia Missa nocturna acta olim est in vigilia Pentecostes, in ipsa scilicet nocte quæ lucefcit in Dominica, ut notat Menardus ad lib. Sacrament. pag. 161. At ordo Romanus statuit sic officium in hac vigilia disponi, ut hora octava diei ingrediantur ad vigiliis vel Missarum solemniam, & hora nona expleta omnia consummentur. Certum est, etiam noctu ad Missas convenisse fideles, cum Tyrannorum persecutio vexabat Ecclesiam, de qua re notissima est Tertulliani sententia lib. de fuga in persecut. *Si colligere interdium non potes, habet noctem.* Et ad uxorem l. cit. *Quis nocturnis convocationibus, si ita oportuerit à latere suo adimmi libenter feret?* Eidem suffragatur Prudentius in hymno de S. Laurentio.

Hunc esse vestris Orgiis
Moremque & artem proditum est,
Libent ut Auro Antistiter.
Argentis scyphis ferunt
Fumare sacrum Sanguinem,
Auroque nocturnis Sacris
Ad stare fixos cereos.

Subscribit Augustinus epist. 86. ad Casulanum, in qua differens de his, quæ Lucas in Actibus Apostolorum narrat Paulo accidisse cum esset Troade, ait: *Post peractum diem Sabbati noctis intro fuerant congregati, quæ utique nox jam ad diem*

H h h

Domi-

Domicium, hoc est ad unam Sabbati pertinebat; & ita eadem nocte fracturus panem, sicut frangitur in sacramento Corporis Christi, produxit sermonem usque ad medium noctis, ut post sacramenta celebrata rursus usque ad diluculum alloquens congregatos, quoniam multum festinabat, ut lucefcenre proficeretur Dominico die. Huc etiam pertinent coetus antelucani, propter quos natio Christianorum latebrosa & lucifugax dicebatur, de quibus Plinius lib. 10. ep. 97. ad Trajanum scribit, quod soliti essent statò die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem. In his autem conventibus sacramentorum celebrationem non defuisse ex moribus illius sæculi manifestum est.

V. Reddita postmodum Ecclesiæ pace certa hora rei divinæ celebrationi tributa est, diversa tamen pro dierum Temporumque diversitate. Scribit Anastasius in vita Telephori, ipsum constituisse, ne quis præsumeret ante cursum horæ tertiæ Missas celebrare, quod decretum referunt Amalarius lib. 3. cap. 42. & Strabo c. 23. Sed hos decepit Pseudo-Isidorus, qui primorum Pontificum Epistolas decretales auctu temerario finxit, totique Ecclesiæ tanquam legitimam mercedem obtulit. Quid enim magis alienum à conditione illius sæculi, quo Christiani furentium Imperatorum gladios declinantes summo studio latitabant, quàm hujus legis editio, quæ nullo modo poterat observari? Noctu & in occultissimis locis convenisse fideles ad Synaxin supra citatus Tertullianus nos docet, qui aliquot annis post Telephorum florere coepit imperante Severo; nec aliter sanè poterant, ut & dignitati Sacrificii, & propriæ vitæ securitati prospicerent. Probabilis igitur sententia est, magisque congrua, quam refert Baronius anno 382. hanc tertiæ horæ præfixionem à S. Damaso sancitam fuisse ex præscripto, ut ajunt, canonis Nicœni, qui tamen non extat. Hanc autem horam quolibet die festo servatam semper fuisse veterum Patrum pervincit auctoritas, quamvis Concilium Aurelianense tertium c. 14. refragari videatur, id servari præcipiens in præcipuis dumtaxat solemnitatibus, ob aliquam fortassis illarum partium specialem rationem, vel consuetudinem, quæ tunc temporis vigeat. Sidonius Apollinaris lib. 5. epist. 17. Cuius peccato vigiliarum quas alternante mulcedine Monachi, Clericique Psalmicines concelebraverant, quisque in diversa secessimus, non procul tamen, ut pote ad tertiam præstò futuri, cum sacerdotibus res divina faciendâ. Gregorius Turonensis

in vita S. Nicetii: Hora tertia, inquit, cum Populus ad Missarum solemniam conveniret. Gregorius Magnus hom. 37. in Evang. de Cassio Narnienis Episcopo sermonem habens ait, Oblaturus sacrificium ad horam tertiam venerat. Narrat Joannes Moschus in prato spirituali cap. 27. cujusdam villæ habitatores Presbyterum suum apud Episcopum accusasse, quod die Dominico nunc hora tertia, nunc hora nona Missam celebraret, non servans solemnem ac legitimum ordinem sanctæ oblationis. Theodulphus Aurelianen. in ep. ad Clerum suum cap. 45. quod à Gratiano de consecrat. dist. 1. c. 52. sub Augustini nomine perperam citatur, statuit, ut Missæ peculiare die Dominico non ita publicè fiant, ut per eas populus à publicis Missarum solemnibus, quæ horâ tertiâ canonicè fiunt, abstrahatur. In diebus autem jejuniorum extra quadragesimam horam diei nonam sacrificio offerendo destinarent Antiqui. Testatur id Epiphanius sub finem lib. 3. adversus hæreses differens de moribus primitivæ Ecclesiæ, ubi ait feria quarta & sexta per totum annum celebratam Liturgiam hora nona, quia nimirum fideles illis diebus jejunare solebant. Ambrosius in Psalm. 118. in explicatione versic. 62. Inditum est jejunium, cave negligas. Es si te famas quotidianum cogit ad prandium, tamen celesti magis te servato convivio. Non epule parate extorqueant, ut celestibus sis vacuus sacramentis. Differ aliquantulum; non longe est finis diei: imò plerique sunt ejusmodi dies, ut statim meridians horis adveniendum sit in Ecclesiam, canendi hymni, celebranda oblatio. Ubi observandum quod ait pleurosque esse, non omnes dies jejunii, in quibus post meridiem itur in Ecclesiam, canuntur hymni, & circa horam nonam fit oblatio: quadragesimalis enim jejunii alia ratio est, ut infra ostendemus, Concinit Prudentius hymn, post jejunium, qui est 8. quotidianorum.

*Nona submissum rotat hora solem,
Partibus vix dum tribus evolutis,
Quarta de vexo superest in axe
Partio lucis.*

*Non brevis voti dape vindicat e
Solvimus festum, fruimurque mensis
Assatim plenis, quibus imbuatur
Prona voluptas.*

Idem hymno 6. de Coronis,

*Jejunamus an, recuso potum,
Nondum nona diem resignat hora.*

Hæc

Hæc Prudentius docens, fideles solitos jejuna-
reusque ad nonam. Ordo Romanus de jejunio
Pentecostes sic decernit: *Jejunium faciant IV. &
VI. feria, & in sabbato usque ad horam nonam.*
Deinde præscribit quæ Lectiones ad Missam legi
debeant. Concilium Moguntinum apud Ivonem
Carnotensem p. 4. cap. 35. loquens de jejunio
Quatuor Temporum, *Quarta, inquit, & sexta
feria, & sabbato veniant omnes ad Ecclesiam hora
nona cum Litanis ad Missarum solemniam.*

VI. At in jejuniis quadragesimalibus Missa
tardius agi solebat, & hæc *Statio sera* dicitur à
Tertulliano lib. de jejuniis, qui ad vespeream jeju-
nans pinguiorem orationem Deo immolat. Fideles
enim ad vespeream hoc jejunium solvebant audito
Sacro. Clarè explicat hunc ritum præcitatus
Theodulphus cap. 39. *Solent plures, qui se jeju-
nare putant, loquuntur autem de quadragesimali
observatione, mox ut signum audiunt ad nonam
manducare, qui nullatenus jejunare credendi sunt,
si ante manducaverint, quam vespertinum celebra-
tur officium. Concurrendum est enim ad Missas, &
auditis Missarum solemnibus sive vespertinis officiis,
largitis prius elemosinis ad cibum accedendum est.*
Si vero aliquis necessitate constrictus fuerit, ut ad
Missam venire non valeat, *estimata vespertina ho-
ra, & completa oratione sua, jejunium solvere de-
bet.* Refert hoc capitulum Gratianus de consecr.
dist. 1. c. *solent*, ex Concilio Cabilonensi; at vir
eruditissimus Lucas Dacheries Amalario tribuit
ex M. S. Cod. Abbatie Corbeiensis Tomo 7. sui
Spicilegii pag. 173. Cujuscumque autem sit, pris-
cum morem celebrandi hora vespertina in diebus
jejunii quadragesimalis apertissime confirmat.
Idem ritus servabatur olim in vigilia Nativitatis
Domini, ut ex Ordine Romano palam sit. In vi-
gilia, inquit, *Nativitatis Domini hora nona can-
unt Missam ad sanctam Mariam, qua
expleta canunt vespertinalem synaxim, dehinc va-
dunt ad cibum.* Paulinus quoque Nat. 7 S. Felicis
eundem ritum vigiisse canit in ipsius pervigilio.

*Noctis cum morem, ut jejunare solems
Ante diem, & sero libans vespere sacris
Quisque suas remeare domos. Tunc ergo solutis
Cæcibus à templo Domini, postquam data fessis
Corporibus requies, sumpta dapæ, capimus hymnis
Exultare Deo, & psalmis producere noctem.*

Unde colligitur, etiam in aliis jejuniis extra
quadragesimam dilatum quandoque sacrum us-
que ad vespeream. Hujus autem moris hæc ratio
assignari solet, quia rigor poenitentiae & jejunii

mœstitia gaudium illud & animi exultationem
excludebat, quam fideles ex sacrificio & Eucha-
ristiæ communionem percipiebant, quæ salutis no-
stræ pignus est, & resurrectionis fiducia. Ita docet
Joannes Zonaras in c. 52. Concilii Trullani, nimi-
rum jejunii tempus expiandis intimo dolore cri-
minibus institutum fuisse, sacrificium verò festi-
vam habere solemnitatem & lætiam; quæ simul
stare non possunt: neque in sola ciborum absti-
nentia consistebat jejunium, sed omnes ad Eccle-
siam diluculo confluebant inculto habitu ac cine-
re conspersi, cumque luctu & lachrymis tabesce-
rent, dare locum Eucharistiæ mutuoque comple-
xu & osculo signa præbere hilaritatis, inter cor-
poris squalorem & animi tristitiam, incongruum
existimabant: nam sacrificii alacritas jejunii mœ-
rorem turbasset, & jejunii luctus sacrificii jucun-
ditatem ademisset. Idem de baptismo asserit Ter-
tullianus in fine libri, quem de illo conscripsit;
cum enim dixisset, Christum post baptismum
quadraginta diebus jejuniis functum, subdit:
*Ergo & nos, dicit aliquis, à lavacro potius jejunare
oportet. Et quis enim prohibet, nisi necessitas gau-
dii, & gratulatio salutis? Quod si gaudii neces-
sitas causa erat, ne recens baptizati jejunarent; tan-
tò magis æquum fuit, ut fideles ab omni jejunio,
eique annexo mœrore eximeret Eucharistia,
quæ totius hilaritatis fons est, & omnium gau-
diorum plenitudo. Idèd Missa ad illud tempus
differri solebat, quo jejunium solvi poterat, ut sa-
cræ mensæ participes effecti, & modestâ refe-
ctione refocillati animo & corpore lætarentur.*
Eandem ob causam festivitates Martyrum in
quadragesima peragi synodus Laodicea c. 51.
prohibuit, quia veteris Ecclesiæ ritu festum age-
re & non jejunare connexa invicem erant, ac
propterea Orientalis Ecclesia, quæ solam festi-
vitatem Annunciationis in Quadragesima cele-
brat, ea die non jejunat: & patres decimi concilii
Toletani festum ipsum Annunciationis ad diem
XVIII. Decembris transtulerunt, qua adhuc in
Hispania solemniter agitur sub nomine Expe-
ctationis partus B. Virginis, ea ratione permoti,
quod minimè deceret tantam solemnitatem in
quadragesima celebrari, sicut, inquit, *auto-
ritate regulari cautum est.* Et ne viderentur id si-
ne exemplo instituisse, addunt; *In multis namque
Ecclesiis à nobis & spatio remotis & terris hic mos
agnoscitur retineri.* Et quis scit, an hac de causa
festum S. Patris Benedicti ad diem 11. Julii à
Majoribus nostris translatum primitus fuerit;
sed postea in Italia abrogatum ob excitatam inter

Cassinenses & Floriacenses Monachos controversiam de translatione Reliquiarum ejusdem Sancti in Galliam? sed hæc mea & mera suspicio est, in qua hic immorari extram opus foret. Eodem zelo disciplina Ecclesiasticæ imbuti, qui canones poenitentiales ediderunt, diem Dominicum aliosque festivos eximunt à jejunio. Concilium Turonense II. c. 17. prandium Monachis concedit, quando Missæ id est festivitates Sanctorum sunt. Sed regredior ad quadragesimam, à qua digressus sum. In ea Latini circa finem diei, imminente, ut dixi, jejunii solvendi hora, quotidie sacrificium offerre consueverunt: Græci verò Missa utuntur Præsanctificatorum, de cujus institutione & ritu egi supra Cap. XV. Irrito conatu Romanam Ecclesiam calumniatur Nicetas Pectoratus Hieromonachus Studita, ac si antiquos canones & jejunii legem transgrediat, quod in quadragesima celebrans, idque hora tertia, ut falso supponit. Nam tempore Nicetæ annæo circiter 1050. adhuc vigeat mos vespere celebrandi, nec ullus extat legitimus canon, quo sacrificium iis diebus prohibeatur. Trullanum siquidem, à quo Missa præsanctificatorum præcipitur, ab Ecclesia reprobatur fuit: & Laodicenum, ad quod ejus originem nonnulli referunt, non fuit universale. Pluribus invehitur adversus Nicetam Umberto Silvæ Candidæ Episcopus, sed nimis acriter, nec semper appositè. Porro Nicetas violari jejunii Latinos ante horam nonam celebrantes accusat, quia Græci falsâ quâdam persuasione, ne dicam superstitione decepti, Eucharistiæ perceptione violari jejunium putabant: quo etiam errore quosdam in Africa imbutos fuisse indicat Tertullianus in fine libri de oratione: *Stationum diebus non putant plerisque sacrificiorum orationibus interveniendum, quod statio solvenda sit accepto corpore Domini. Ergo devotum Deo obsequium Eucharistia resolvit an maris Deo obligat? Nonne solemnior erit statio tua, si ad aram Dei steteris? Accepto corpore Domini & reservato, utrumque salvum est, & participatio sacrificii & executio officii.* Cujus sententiæ hic sensus est. Licet sumptio Eucharistiæ jejunio non obstat, si tamen hic te scrupulus angit, potes & jejunium servare, & sacrificio interesse, accepto corpore Domini & non manducato, sed reservato. Tunc enim Eucharistia manu accipi consueverat, & domum deferri, ac ibidem sumi, ut suo loco videbimus.

VII. Liqueat ex dictis, quæ horæ olim sacrificio fuerint assignatæ, Tertia nimirum diebus festis; Nona diebus jejuniorum per annum, & in qua-

dragesima vespertina. De diebus ferialibus nihil antiqui canones determinarunt, ut Marcellinus Francolinus observat lib. de tempore horarum Canoniarum c. 29. Ufus tamen obrinuit, ut illis hora sexta non incongruè tribueretur; nam cum horâ tertia diebus lætitiæ, nona diebus luctus & afflictionis præfixa sit, rationi consentaneum videtur, ut diebus communibus, qui nec lætitiæ nec luctus sunt, sed quodammodo mediis, Missæ item officium hora sexta, quæ inter tertiam & nonam media est, perfolvatur. Horæ autem de quibus loquimur illæ sunt, quas Astronomi inæquales, planetarias, & naturales vocant, divisa semper die in duodecim horas, æquales quidem inter se, sed inæquales si cum aliis diebus comparentur. Nam dies æstivi in 12. horas secti eas longiores habent, quam hiemales, quorum horæ item 12. breviores sunt. Sic horam tertiam dicimus, cum quarta pars diei exacta est; sextam, cum meridies est; nonam cum tres diei partes elapsæ sunt. Vespertinum verò tempus totum illud spatium complectitur, quod à nona usque ad occasum Solis residuum est. Fufius de his tractavi lib. de divina Psalmodia cap. 3. At hæc nunc horarum præscriptio contrario usu abrogata est, aliquo dumtaxat antiquitatis vestigio permanente in Missæ publicæ sive sollemnis celebratione. Sic enim decernunt Rubricæ Missalis §. 15. *Missæ conventualis sollemnis sequenti ordine dici debet. In festis duplicibus & semiduplicibus, in Dominicis, & infra octavas dicta in choro hora tertia. In festis simplicibus & feriis per annum dicta sexta. In Adventu, Quadragesima, quatuor temporibus, & vigiliis quæ jejunantur post nonam.* Ita factum est, ut non prorsus veneranda vetustas interiret, dum ordo à SS. Patribus præscriptus saltem in publica officiorum recitatione retinetur, quamvis legitimus horarum punctus nullo modo attendatur. Neque enim horæ novæ officium tertia vel quarta post meridiem in vigiliis psallimus, neque Vesperas in quadragesima circa Solis occasum, sed una vel duabus horis ante meridiem: quæ anticipatio, ut doctissimus Francolinus scribit cap. 34. *quedam est nostri temporis calamitas, ne dicam abusus.* Cœpit hæc horarum præventio post sæculum duodecimum introduci, cum pristina severitate paulatim relaxata mollior disciplina successit, de qua fatius est tacere quàm loqui. Missæ privatæ quæcumque hora nunc dici possunt ab aurora usque ad meridiem, de qua re Francolinus disserit cap. 39. Amalarius Fortunatus lib. 3. cap. 42. post laudatū Telesphori Papæ supra à nobis reprobatum

canonem, ne quis præsumeret ante horam tertiam Missam celebrare, non licere ait hanc regulam transgredi, nisi urgente necessitate: tum narrat, se vidisse Leonem Papam, tertium scilicet, diluculo celebrasse. *Vidi, inquit, Leonem Apostolicum diluculo celebrare ad Missam, nescio utrum causâ necessitatis intercedente hoc ageret, an sola potestate.* Hanc verò temporis perversionem non probat, Fulget enim, ait, potestas ratione decorata. Sed Amalarius de summo Pontifice vitæ sanctitate conspicuo benignius loqui potuisset; ex ejus tamen zelo dignoscimus, legem sive consuetudinem non celebrandi, etiam privatim, ante horam tertiam eo tunc rigore servatam, ut ab illa nemo poterit sine aliorum admiratione & censura deviare.

CAPUT XXII.

Quo signo fideles tempore persecutionis ad Synaxim convocarentur. Rejicitur quorundam opinio. Reddita pace, publica signa instituta & quæ. Lignorum usus apud Græcos, quæ semantia dicuntur. A quo inventa campana. An à Paulino Episcopo Nolano. De veterum tintinnabulis. Campana nomen, ejusque etymologia. Quando ceperit Ecclesia campanis uti. Ad quem spectet campanas pulsare. De campanis Religiosorum.

I. **O**Ritur hæc disquisitio ex superiori, estque ejus veluti appendix; quamvis enim sacre Synaxi certa fuerit hora destinata, quia tamen difficile potuit credentium multitudo ætate, sexu, conditione diversa, & habitatione ac loco diffidens, stans horis in Ecclesia adunari; credibile est aliquod signum antecessisse, quo omnes in unum cogerentur. quale autem hoc fuerit, conicere quidem possumus, sed non certo definire. Amalarius *lib. 4. de div. off. cap. 21.* lignorum sonitu Christianum populum congregatum ait, quando latitabat per cryptas propter persecutores. Non assentitur Amalario Baronius *an. 58. num. 108.* & merito: tum quia hujus rei nullum extat antiquum monumentum: tum etiam quia ratio ipsa non patitur, ut eo tempore, quo abdita loca ad conveniendum studiosissime quærebant, eo lignorum strepitu se proderent, & ad necem sibi inferendam Gentiles provocarent. Verisimilior videtur Strabonis conjectura

cap. 5. de rebus ecclæs. quod nimirum sola devotio aliquos cogeret ad statutas horas concurrere; alii prænunciationibus publicis invitarentur, & in una solemnitate proximè futuras discerent. Sed hæc referre ad nascentis Ecclesiæ tempora difficillimum est, nam vexati fideles acerbissimis gentium persecutionibus, sæpe locum mutare, eumque abditissimum nec inventu facilem quærere cogebantur, unde nec solo religionis studio convenire poterant, nec in uno conventu alterius præmoneri. Baronius *ibidem num. 102.* viros quosdam delectos arbitratur, qui cursores dicerentur, quorum munus esset singulos fideles perquirere, & privatim monere quando & quo loco convenire deberent. Ut autem probet hanc opinionem, nullum illorum temporum testimonium profert, præter Ignatii epistolam ad Polycarpum ita scribentis: *Decet, Beatissime Polycarpe, concilium cogere sacrosanctum, & eligere si quem vehementer dilectum habeatis & impigrum, ut possit divinus appellari cursor, & hujusmodi creare, ut in Syriam profectus laudibus celebret impigram charitatem vestram ad gloriam Dei.* Hæc solâ auctoritate fretus id astruit Baronius, cui ne assentiar ipsamet cogit epistola, quæ si attentè legatur, non de Curseore loquitur, qui Synaxim indiceret, sed de Legato qui mittendus erat in Syriam ad Antiochenos: unde circa finem ait, *Saluto eum qui designandus est, ut mittatur in Syriam.* Addo quod hanc epistolam non genuinum Ignatii scætum esse, sed supposititium viri eruditi dudum observarunt, & ad id probandum multa afferunt non parvi ponderis argumenta. Quod si aliqua fides illi præstanda sit, potior apud me erit alia Baronii sententia, jussu nimirum Episcopi unumquemque secreto convocatum. Hoc verò colligit ex his verbis ejusdem epistolæ: *Crebrius celebrentur conventus, nominatim omnes inquire, servos & ancillas ne fastidias.* At nutante fundamento firmum ædificium superstrui nequit. Fieri sic potuit, & fortassis sic factum est; sed nullum producere testem possumus, qui id factum asseveret. Aliquam sanè tesseram sive signum fuisse, quo Christiani & se mutuo agnoscerent, & loca scirent ac tempora synaxeos peragenda, certæ fidei res est; sed quale hoc signum fuerit, ignoramus. In actis S. Cæciliæ dicitur Valerianus S. Urbanum Pontificem reperisse, qui ad vitandas paganorum insidias latebat, *signo quod acceperat,* quodque omnino necessarium erat, ut mutua inter fideles societas, atque germanitas conservaretur.